

Григорій МОНАСТИРСЬКИЙ

д. е. н., професор

Тернопільський національний економічний університет

ЕКОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Громада знаходиться під впливом взаємодії соціальних, економічних та природничих чинників, що, значною мірою, визначають стан екологічний стан території. Місцеві органи влади є прямими «посередниками» між природою і суспільством, задовольняючи екологічні потреби людини. Через місцеві органи влади найбільш предметно реалізується принцип гармонійного збалансованого розвитку — «думати глобально, діяти локально», а через систему місцевого екологічного управління здійснюється політика охорони середовища, підтримки екологічного балансу, етноландшафтної рівноваги. На місцевому рівні найповніше стикаються духовні й екологічні інтереси населення, культурні й екологічні традиції.

Екологічні аспекти місцевого управління включають функції формування і підвищення екологічної культури, посилення еколого-духовних традицій, що передбачає: створення місцевого системного механізму гармонійного співіснування населення і природи, формування екологічної свідомості та культури населення; інформування населення територіальної громади про набутий міжнародний і вітчизняний досвід гармонійного співіснування з природою, про досягнення етноландшафтної рівноваги з використанням механізмів і структур громад, про можливі труднощі і перспективи гармонійного розвитку; подолання екологічної несвідомості, інерції споживацького ставлення до природи, психології «господаря природи»; формування організаційних ланок екологічного активу (екологічних гуртків, клубів, центрів екологічної зайнятості молоді); формування середовища місцевого екологічного підприємництва і надання підтримки та доступу до природоохоронних місцевих фондів; проведення систематичних екологічних тренінгів на базі місцевих навчальних закладів; регулярні тематичні обговорення місцевих екологічних проблем.

Мета місцевого екологічного управління полягає не лише у виконанні формальних еколого-економічних функцій, а й у створенні та підтримці функціонування неформальної системи місцевих екологічних ініціатив, екологічного самоврядування. Суб'єктами реалізації екологічної політики на місцевому рівні є органи місцевого самоврядування, в складі виконавчих підрозділів яких можуть утворюватися відповідні структури (відділи екологічної безпеки, управління екологічного контролю, департаменти екології), територіальні представництва органів контролю в сфері використання лісового, водного та рибного господарства. До екологічної компетенції органів місцевого самоврядування можуть належати: затвердження цільових місцевих екологічних програм; затвердження витрат на природоохоронні заходи в місцевому бюджеті; встановлення екологічних місцевих податків і зборів, та розмірів їх ставок; утворення екологічних позабюджетних цільових фондів; надання екологічних місцевих позик; визначення розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; затвердження ставок земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, що перебувають у комунальній власності; надання та скасування дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення; організація територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, які підлягають особливій охороні; надання дозволу на розміщення на території громади нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами охоплює відповідну територію; залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в збалансованому розвитку громад та вирішення екологічних проблем.

Важливою технологією регулювання природоохоронної діяльності на місцевому рівні є екологічні місцеві ініціативи. Територіальна громада має право проводити громадські, у тому числі екологічні, слухання. Пропозиції, що вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування для ефективнішого здійснення своїх повноважень в екологічній сфері можуть об'єднуватися в асоціації та інші форми добровільних об'єднань і входити до відповідних міжнародних асоціацій. Окрім того, в більшості країн держава делегує органам місцевого самоврядування повноваження: здійснення контролю за

додержанням земельного й природоохоронного законодавства, за використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного й місцевого значення, відновленням лісів; здійснення необхідних заходів щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій. З метою поліпшення санітарного стану та благоустрою територіальних громад в областях України проводиться щорічний конкурс на кращий санітарний стан та благоустрій території. Параметрами оцінки санітарного стану поселень, що, значною мірою, характеризує екологічну ситуацію, є: утримання в належному санітарному стані вулиць, майданів, зелених насаджень, водойм, кладовищ; утримання в належному стані полігонів твердих побутових відходів, складів мінеральних добрив та пестицидів, джерел водопостачання, каналізаційних мереж та очисних споруд; висадження зелених насаджень; систематичність проведення заходів щодо наведення санітарного порядку та благоустрою. Територіальні громади, які перемогли в конкурсі, нагороджуються грошовими преміями.

Місцева екологічна політика, що реалізується через відповідні цільові екологічні програми, розробляється й впроваджується органами місцевого самоврядування із залученням громадськості. Принципами місцевої екологічної політики є: пріоритетність прав людини на екологічно безпечне і здорове життя; обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів у життєдіяльності громади; екологізація всіх сфер місцевого розвитку; пріоритетність громадських екологічних ініціатив; пріоритетність екологічної культури, освіти як способу життя населення в гармонії з природою; обов'язкове врахування екологічних аспектів у всіх напрямках діяльності місцевих органів влади; екологічне оздоровлення і відновлення малих річок і водойм, збереження біорізноманіття і цілісності природних об'єктів; забезпечення запобіжного характеру заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; забезпечення відповідальності забруднювачів усіх форм власності, пріоритетність розвитку місцевого екологічного підприємництва; забезпечення ефективності дії еколого-економічних механізмів природокористування на основі принципу «забруднювач платить»; пріоритетність новітніх технологій у функціонуванні комунальних служб водопостачання і очищення стічних вод. У більшості країн Європейського Союзу та США органам місцевої влади надано широкі повноваження у вирішенні екологічних проблем. Найчастіше місцеві органи управління країн ЄС відповідають за такі екологічні питання: управління твердими відходами; контроль за переробкою та утилізацією небезпечних речовин на власній території; забезпечення водопостачання в достатній кількості; управління стічними водами; охорона і догляд за зеленими насадженнями; планування і контроль за землекористуванням; екологічна просвіта населення; контроль за забрудненням повітря відпрацьованими газами автотранспорту та викидами місцевих джерел опалення. Реалізація місцевої екологічної політики передбачає формування постійно обновлюваної комплексної бази даних, яка формується в процесі еколого-соціального аудиту органами місцевого самоврядування. Місцевий екологічний аудит передбачає оцінку стану та розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності: місцевих систем екологічного управління та їх взаємодії з громадськістю, підприємцями; організації водопостачання і очищення стічних вод, відповідного еколого-економічного механізму; екоменеджменту підприємств-забруднювачів різних форм власності; водозабезпечення приватного сектора (колодязі, господарські подвір'я, вуличні магістралі колективного користування); екологічного оздоровлення малих річок, інших джерел водопостачання і життєдіяльності; еколого-соціальної збалансованості розвитку території.

Формування системи ефективного екологічного управління на місцевому рівні закріплено міжнародними програмами, зокрема, Порядком денним ООН на XXI століття, який передбачає укладення органами місцевого самоврядування місцевих порядків денних на XXI століття, та Стратегією збалансованого розвитку населених пунктів. Відповідно до цих документів загальна мета розвитку населених пунктів полягає в поліпшенні соціально-економічних та екологічних умов життя населення.